

Mert mutatták a tévében, hogy nincsen vége. Tudtam volna persze anélkül is, de azért mutatták, nehogy elfelejtsem. Az ajtórésből tudtam tévét nézni, csak onnan nem hallatszott minden. A híradóban mutatták, egy egész várost döntöttek rájuk, vagyis ránk, aztán kicibálták a poros halottakat a széttört gerendák alól. Szkopjében, vagy hol. A múlt héten, vagy nem, tegnapelőtt. Mondjuk, amíg fociztam a Szent István parkban.

Zöld fény, különben minden sötét, sötét és csendes, még nincs forgalom. Alig néhány autó, név szerint lehet tudni, kié. A jeges meg a szódás. De éjszaka semmi.

Várok a semmiben, vártam, hogy ránk dőljön a ház. Hogy összedőljön a Pannónia utca. Vártam és gondolkodtam a sötétben.

A sötét jó volt, mert legalább nem láttam a képet az ágygal szemben. Fiatal férfi, sziklához láncolva, és egy nála nagyobb madár tép ki belőle valamit. Megfeszít egy húrt, húzza kifelé belőle. Az ilyet úgy hívják, hogy *prométeusz*. Elég izmosnak van ábrázolva, mégsem tud védekezni, a láncok miatt. A madár pedig állítólag keselyű, a nagymamám állította, pedig ekkora keselyű nyilván nincsen, de hát az a történet, hogy ez a leláncolt férfi állítólag ellopta volna a tüzet, amikor még nem volt leláncolva, és azért lopta el, hogy világítson vele az embereknek. Ellopta, és az istenek, mert akkoriban még több volt Belőle, annyira megharagudtak, hogy sziklához láncolták, és ráküldték az isteni méretű kесе-

lyűt, hogy tépdesse a máját. Májat már láttam, csirkét, libát és disznót, ez itt a rajzon kifejezetten bélnek látszott. Volna, ha nem lett volna sötét. Sötét volt, én persze mégis láttam, néztem eleget a világosban ugyanis, gyakorlatilag nem tudtam róla lenni a szemem.

Most már tényleg beszélni kellene velük.

Mindenkinek az volna jobb, ha abbahagynánk. Talán segíthetnénk egymáson, mit tudom én, elpakolhatnánk a törékeny dolgokat, vagy leköltözhetnénk falura, ott mégiscsak kisebbek a házak. Talán ki lehet mászni alóluk, ha összedőlnek.

Nem ment egyből a beszéd, meg kellett figyelnem őket, kikeresni az alkalmas pillanatot a sok alkalmatlan közül, néha hallgatóztam is, a tejüveg kazettás hármas ajtó mögül.

Mélységesen szégyelltem, hogy rettegek a zsidóságtól.

Erről a rettegésről kellett volna beszélnem. A szégyent és a rettegést kellett volna *szóba hoznom*. De mélyebben volt a zsidó szégyen, mint a zsidó beszéd. Túlságosan mélyen volt az irtózás az ismeretlen bűntől, amit elkövettünk. A bűn elgondolhatatlan nagyságát csak fokozta, amit nap mint nap tapasztaltam, hogy úgy csinálunk mindannyian, az anyám, az apám, a nagyszüleim, *a cinkosaim tehát*, mintha nem volnánk zsidók.

A hallgatást megértettem, színlelt nyugalmukat nem.

Eljött az ideje, hogy óvatos kérdésekkel próbáljam megkarcolni.

A beszéd tárgya természetesen nem lehetett a titok maga. A kérdéseim a vallásra és Istenre vonatkoztak, mert az valahogy kiderült, a ténynek, hogy titkos zsidók vagyunk, köze van Hozzá. A zokogásukra számítottam, a megtért bűnösök zokogására, arra, hogy a zokogásban megtisztulva és felszabadulva majd megosztják velem a zsidó szégyent, valahogy feloldják titkos, zsidó rettegemet.

Nem történt semmi különös.

Elmondták, hogy római katolikus vagyok, mint az apám, római katolikusra kereszteltek, anyám ugyan református, de így szokás, valamiért az apa hitére szokás, persze az egész nem kell túl komolyan venni, tulajdonképpen a nagyanyám miatt volt az egész.

Kommunisták vagyunk, nem hiszünk istenben, mert nincsen szükségünk rá. Itt, a Földön kell megteremteni a Mennyországot. Itt kell békében és igazságban élnünk. Persze, a vallásosokon, szegényeken, nem szabad gúnyolódnunk, mindenkinek joga van a boldogságra. Mások hitét tiszteletben kell tartani.

Tudtam, hogy hazudnak.

Nem úgy, hogy a keresztelésemről szóló történet hazugság, hanem, hogy nyilván ők is tudják, amit én, hogy ez nem változtat semmit a lényegen, azon, hogy valójában zsidók vagyunk. A zsidóságot, tehát a bűnt nem lehet lemosni pár csepp szenteltvízzel. Szörnyű volt, hogy hazugnak kell tartanom őket, de még szörnyűbb, hogy úgy éreztem, a hazugság bizonyosan egylényegű a zsidóságunkkal, és a bűnnel, amit valaha elkövettünk. És a legnagyobb bű-

nünk talán éppen az, hogy úgy teszünk, mintha ártatlanok volnánk.

Így gondoltam egészen addig a félhomályos délutánig, amikor nagyanyám a másik szobában, a tejüveg mögött mesélve apámnak egy távoli ismerőséről, kicsit lehalkította a hangját, és leírhatatlan, ma talán úgy mondanám, inkább pozitívan diszkriminatív, tehát végső elemzésben a szalon-antiszemita-kéval megegyező hangsúllyal kimondta a szót: *zsidó*.

Leszakadt a valami a szívemről, mintha letépték volna, úgy. Ahogy anyám tépi le az elkoszolódott ragtapaszt. *Nem tudják*, mondta egy hang, végre meg lehetett bocsátani.

Ha nem tudják, akkor soha többé nem kell hazugnak tartanom őket. És csak a második gondolatom volt, hogy a tudással örökre magamra maradtam. *Fölteheted a füled mögé, a kispolcra. Kéménybe kerülommal.*

Évek teltek el, amikre alig emlékszem.

Az iskolában persze jobban kezdtem hallani. Mint mikor veszel mondjuk egy SAAB-ot, és azonnal kiderül, mennyi jár belőle az utcán. Hallani kezdtem, hogy *zsidó*, kihallottam a tömegből a *zsidó* szót, egyféleképpen használták. *Fasz, geci, bazdmeg, zsidó, a kurva anyádat, menj a picsába, buzi, cigány*. Nagyjából ez a készlet, ebben a sorban helyezkedik el a *zsidó*, ennyire lehet komolyan venni, tehát mikor például a Vécsey a Brédának azt mondja, hogy a kurva anyádat, akkor egy pillanatig sem merül föl komolyan, hogy a Vécsey információi és ezek elemzésé-

ből fakadó mély meggyőződése szerint a Bréda anyja pénzért, tulajdonképpen válogatás nélkül feküdne le idegen férfiakkal. Nem ez merül föl, hanem az, hogy meg kell nagyon verni a Vécseyt.

A tornaterem öltözőjében veri meg nagyon a Bréda, módszeresen, hideg és gyilkos indulattal, a maga szikár és egyenes módján, a szemébe néz és üti, a Vécsey pedig szintén úgy harcol, amilyen, alattomosan és kíméletlenül, és amikor minden eszköze elfogy, hirtelen benyúl a Bréda lába közé, és a heréibe markol, addig, amíg az vinnyogva le nem gurul róla. Hogy legyen ideje a Vécseynek, legyen meg az a két perc, amíg a Bréda a fájdalomtól görcsben hever az öltöző kövén, legyen két perce fölállni, és hazamenni, úgy mond a tanítás alatt.

Mint ahogy az *akkor bazdmeg a tolltartódat* sem egy az egyben jelenti azt, amire esetleg valaki gondolhatna.

Ha lezsidóznak, éppen ezért, ebben az értelemben nem jelenti azt, hogy zsidó vagy, gondoltam akkor tévesen. Nem tudtam még, hogy odakint, az iskolán kívül viszont pont így van, ott az a zsidó, aki annak látszik, nem is, nem kell annak *látszania*, elég, ha *nézik* annak, vagy csak egyszerűen *tartják*. Zsidónak tartják, mint a csirkét levágásra.

Engem nem tartottak annak.

Akkor még.

Nem lezsidóztak, hanem lenáciztak.